

Prikaz

Rukopis primljen 21. 3. 2018.

Prihvaćen za tisak 28. 3. 2018.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.10>**Kristina Cergol Kovačević***kristina.cergol@ufzg.hr*

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Višnja Josipović Smojver: *Suvremene fonološke teorije*. Zagreb, IBIS grafika, 2017.

Znanstvena monografija *Suvremene fonološke teorije* autorice Višnje Josipović Smojver, objavljena u studenome 2017. godine u izdanju IBIS grafike, uistinu je prijeko potrebno djelo na hrvatskoj lingvističkoj sceni jer na hrvatskom jeziku donosi pregled razvoja fonološke misli te detaljan prikaz najsuvremenijih fonoloških teorija i modela. Knjiga broji 360 stranica, sadržaj je organiziran u pet poglavlja, a tekst popraćen sa 67 primjera i ilustracija. Kao iznimno važan dodatak knjizi valja istaknuti *Glosar fonoloških pojmova* u kojemu se, uz navođenje objašnjenja razmatranih pojmova, čitatelj upućuje i na uz njih vezane relevantne autore. Tako na jednome mjestu nalazimo terminologiju na hrvatskom jeziku potrebnu za razmatranje fonološke misli te nerijetko i različite hrvatske termine koje nudi više autora, a autorica mjestimično poseže i za internacionalnim nazivima za potrebe jasnoće. Slijedi impresivan *popis manje poznatih* (egzotičnih) jezika iz fonološke literature koji se proteže na 34 stranice. Iznimno je vrijedan *Kontrastivni indeks optimalnosnih ograničenja* popisan na engleskom jeziku, uz koji je ponuđen popis kratica na hrvatskom jeziku. Ovakav popis prvi se put pojavljuje u domaćoj literaturi te također valja istaknuti njegovu vrijednost u smislu razvoja primjerene hrvatske terminologije.

U prvom poglavlju naslovljenom *Fonološke teorije i modeli* autorica donosi kronološki posložen pregled razmatranja fonologije u dvama različitim pravcima u lingvistici – strukturalizmu i generativnom pristupu. U okviru strukturalizma usredotočuje se na pregled pojave strukturalizma u fonologiji, opis djelovanja Praške škole, kratak osvrt na neizostavnu Dansku strukturalističku školu te američki strukturalizam u smislu bloomfieldovskog distribucionalizma. U okviru generativnog pristupa autorica prikazuje linearnu fonologiju, koja svoj začetak ima u revolucionarnom radu Chomskog i Hallea, *The Sound Pattern of English* (SPE), i

nelinearnu fonologiju koja se razvija u okviru generativnog pristupa, ali se u svojim postavkama odmiče od izvornoga linearnog modela. Prikazavši ova dva derivacijska pristupa, autorica uvodi optimalnosnu teoriju kao trenutno najrelevantniji pristup fonološkom opisu u okviru generativne fonologije te tako ovaj kratak, ali iscrpan kronološki pregled relevantnih fonoloških teorija i modela završava uvidom u najistaknutije svjetske trendove. Potrebno je osobito istaknuti način na koji autorica u danom pregledu interpretira pojavljivanje novih teorija kao rezultata nedostataka prethodnih pristupa. Na taj se način čitatelju daje dubinski uvid u motiviranost razvoja fonološke misli.

Osobita je vrijednost ovog pregleda u tome što autorica osnovne značajke pojedinih pristupa razmatranju fonologije povezuje s lingvističkom misli u okviru teorije u kojoj je nastala. Tako, primjerice, temeljne postavke generativne sintakse preslikava na opis temeljnih postavki generativne fonologije. Ove poveznice, koje ukazuju na usklađenost fonoloških razmatranja sa širim teorijama iz kojih proizlaze, pomažu čitatelju stvoriti poveznice između onoga što mu je već poznato iz razvoja lingvističke misli i novih informacija vezanih uz fonološka razmatranja te time doprinosi transparentnosti iznošenja materije kojom se ova knjiga bavi.

Objektivan prikaz pozitivnih strana, ali i nedostataka različitih teorija i modela, autorica razrađuje u sljedeća tri poglavlja u kojima prikazuje detalje segmentne fonologije (razlikovnih obilježja), suprasegmentne fonologije i optimalnosne teorije.

Drugo poglavlje *Segmentna fonologija: teorija razlikovnih obilježja* autorica započinje obrazloženjem za tadašnje vrijeme revolucionarne strukturalističke ideje o rastavljanju fonema na razlikovna obilježja koja se ipak ubrzo pokazala nedostatnom za potrebe fonološkog opisa, što je dovelo do pojave sustava SPE i razvoja geometrije fonoloških obilježja u nastojanju ka univerzalijama u opisu fonološke strukture jezika. U svrhu jasnog prikaza ovog teorijskog okvira, autorica najprije predstavlja i oprimjeruje teoriju razlikovnih obilježja (SPE) čiji se opis temelji na artikulacijskim kriterijima i usredotočuje se na segmentna obilježja zanemarujući pritom pomalo prozodiju (izuzev naglaska). U poglavlju se iznosi pregled razlikovnih obilježja, prema modelu SPE, svrstanih u šest glavnih skupina: glavna obilježja, obilježja mjesta tvorbe, obilježja položaja korpusa jezika, obilježja korijena jezika, grkljanska obilježja i obilježja načina tvorbe.

Djelovanje fonoloških procesa na podskupove razlikovnih obilježja unutar segmenata prikazano je unutar geometrije razlikovnih obilježja kao teorijskog okvira koji je omogućio prikaz hijerarhijske organizacije obilježja. Učinkovitost ovog modela prikazana je primjerima iz hrvatskog i engleskog standarda, ali i pojedinih dijalekata,

što daje posebno zanimljivu notu ovom djelu. U razjašnjavanju problema opisa danih pojava (npr. disimilacije) autorica vješto izlazi izvan granica određenih modela te dobrodošlim i dobro organiziranim digresijama daje interpretacije i rješenja koja nude drugi, manje ili više poznati modeli. Također nerijetko isprepliće objašnjenja koja nude različite teorije. Tako opisuje *laringalnu fonologiju*, potpodručje geometrije razlikovnih obilježja koje se bavi grkljanskim obilježjima, a koje primjerice razjašnjava pitanja aspiracije u jezicima. Aspiraciju autorica obrazlaže kontrastivno na primjeru hrvatskog i engleskog jezika te zabavnih primjera iz drugih jezika. Naime, nedostatak aspiracije može dovesti do greške u percepciji zvučnosti, što može negativno utjecati na komunikaciju između govornika engleskog kao inog jezika. Relevantnost aspiracije potkrijepljena je i činjenicom da je Jenkins smješta u *Lingua Franca Core* obilježja engleskog jezika. Autorica se usredotočuje i na *korijenska obilježja u novijim modelima geometrije razlikovnih obilježja* koja su osobito relevantna jer autosegmentne operacije na korijenskom čvoru uključuju sva obilježja na nižim razinama hijerarhije. Navedenu operaciju autorica je oprimirala prikazom redukcije vokala u engleskom jeziku te tako analizirala jednu od najkarakterističnijih pojava u izgovoru tog jezika.

Poglavlje o segmentnoj fonologiji, odnosno prikazu i razmatranju teorije razlikovnih obilježja, autorica završava pitanjima koja ova teorija ostavlja nerazjašnjenima te tako najavljuje naredna poglavlja knjige. Autorica promišlja rješenja dana u okviru nekih teorija koje možda nisu imale primjereno velik odjek u razvoju fonološke misli, kao što su teorija nastajućih obilježja ili teorija egzemplara, te zaključuje navođenjem laterala kao fonološkog izazova zbog varijabilnosti koju pokazuju u različitim jezicima. Zaključno, autorica najavljuje doprinose suvremenijih teorija u razrješavanju navedenih problema.

Treće poglavlje *Suprasegmentna fonologija* autorica započinje obrazloženjem potrebe uključivanja *prozodijskih obilježja, domena i pravila* u opis izgovornih pojava. Kako se čini da je slog u prirodnim jezicima temeljna organizacijska jedinica, autorica se usredotočuje na njegov opis te na univerzalne i jezično-specifične fonološke zakonitosti relevantne za njegovu strukturu. Pritom uspoređuje tradicionalni i suvremeni pristup strukturi sloga te obrazlaže potrebu za uvođenjem tihe jezgre u pristupu i odstupu sloga. To prikazuje na primjeru posebnog statusa segmenta /s/ na početku riječi u onim jezicima u kojima su dopušteni granajući pristupi (npr. riječ *street* u engleskom jeziku) te prikazuje rješenja iz jezika poput španjolskog i talijanskog koji umjesto tihe jezgre na razmatranome mjestu umeću vokal. U istom primjeru prikazana je i struktura tihe jezgre u odstupu sloga gdje se završni segment /t/ tretira kao pristup slogu s tihom jezgrom. Relevantnost sastavnica sloga autorica potkrepljuje

zabavnim primjerom strukture jezičnih igara, odnosno *ludlinga*, u kojima slog čini temeljnu sastavnicu na kojoj se obavljaju zahvati kako bi se postigao šaljiv učinak.

Autorica nastavlja knjigu baveći se *prozodijskim domenama ispod i iznad razine sloga* te tako obrađuje mōru, stopu i fonološku riječ. Pritom se bavi minimalnom fonološkom riječi kao pojmom relevantnim u opisu razvoja dječjega govora. Pozivanje na razvojni aspekt govora dobrodošao je element koji prožima knjigu, a relevantan je jer upućuje na određene univerzalne zakonitosti koje se uočavaju u razvojnim fazama govora prije nego se usvoje zakonitosti definirane strukturom danog jezika.

Autorica se u daljnjem tekstu usredotočuje na *fonološku skupinu* te *izričaj* kao najvišu domenu u prozodijskoj hijerarhiji te se posvećuje *intonaciji*. Pritom razlikuje dva temeljna pristupa: tradicionalni i generativni. Kao začetak generativnih pristupa opisuje dvotonski generativni kompozicijski pristup koji je utemeljila Pierrehumbert, a koji se temelji na dva tona, visokom i niskom, te na temelju njih gradi razrađen sustav intonacijskih pravila koja se koriste za proizvodnju mogućih melodijskih uzoraka na primjeru engleskog jezika. Naime, u engleskom se jeziku svaka intonacijska skupina sastoji od kombinacije najmanje jednoga tonskog akcenta, jednoga skupnog tona i završnoga graničnog tona. Tu se primjenjuju dvije vrste pravila prilagodbe: silazno i uzlazno koraćanje. Autorica razmatranje intonacije nadopunjuje vrijednim kontrastivnim prikazom intonacijskih obrazaca hrvatskog i engleskog jezika koji se temelji na njezinom istraživanju provedenom sa svrhom utvrđivanja osnovnoga intonacijskog inventara hrvatskog jezika.

Poglavlje o suprasegmentnoj fonologiji autorica zaključuje bavljenjem *prozodijskom tipologijom* u okviru koje razmatra ritmičku i tonsku tipologiju.

Četrto poglavlje predstavlja kulminaciju razmatranja fonološke misli te se usredotočuje na *optimalnosnu teoriju* kao trenutno najutjecajniju fonološku teoriju. Autorica predstavlja teoriju i rješenja koja ovaj pristup nudi za one fonološke pojave koje nisu mogle biti riješene u okviru ranijih teorija. Optimalnosna teorija temelji se na empirijski utemeljenom (deskriptivnom) utvrđivanju kriterija rangiranja fonoloških ograničenja na nekom jeziku te se utvrđuje hijerarhija rangiranja ograničenja. Pritom se nastoje utvrditi univerzalna ograničenja, a strukture pojedinih jezika razlikuju se prema tome kako su ta ograničenja hijerarhijski rangirana za pojedini jezik. Nije opravdano uvoditi neko ograničenje za potrebe opisa samo jednog jezika, ako se ono ne pokaže univerzalnim. Zanimljivi su autoričini primjeri iz fonoloških opisa dijalektalnih varijacija hrvatskog jezika te dokazi iz razvojnih faza dječje gramatike. Osim toga, autorica se osvrće na usvajanje stranog jezika te pokazuje da optimalnosna teorija može objasniti pojavu stranog akcenta razlikama u

hijerarhijskom rangiranju između jezika, odnosno preslikavanjem hijerarhije rangiranja iz materinskog u strani jezik i s time usklađenom njegovom realizacijom. Daljnji razvoj optimalnosne teorije uključuje i mogućnosti nedominacijskog odnosa među ograničenjima koje autorica predstavlja. Na temelju primjera iz kajkavskog dijalekta autorica prikazuje primjenu optimalnosne teorije te njezine specifične notacije u opisu fonoloških pojava. Pritom se opis razlaže do najsitnijih detalja te se čitatelja vodi korak po korak kroz relevantne postupke. Ovakav didaktički pristup bit će iznimno koristan svakome tko želi naučiti raditi fonološke opise u okviru optimalnosne teorije. U ovoj je knjizi primjena optimalnosne teorije obrazložena u svrhu osposobljavanja čitatelja za praćenje fonoloških analiza predstavljenih u daljnjem tekstu, u kojemu autorica daje konačna rješenja segmentnih i prozodijskih pojava koje su u okviru razmatranja ranijih teorija ostale nerazjašnjene. Tako tumači problematiku kajkavskog obezvučenja te općenito distribucije zvučnih i bezzvučnih šumnika u kajkavskom, varijabilnost ponašanja laterala u svjetskim jezicima te fonološku bit nazalnosti. Iz razvojne se perspektive usredotočuje na posebnost konsonantske harmonije u dječjem jeziku, a u govoru odraslih na lokalnost i regresivan smjer jednačenja. Zanimljive primjere autorica daje i iz vlastitog opisa govora blizanačkog jezika, čime upotpunjuje raznolikost zanimljivih primjera kojima barata u danom prikazu fonoloških teorija. Konačno, autorica se u okviru optimalnosne teorije usredotočuje na prozodijsku analizu, objašnjava slogovnu strukturu i ritam te se bavi zanimljivim pitanjem akcentiranja hrvatskih pridjeva i iz njih izvedenih imenica u parovima poput *mlâd – mlâdost*.

Uz standardnu optimalnosnu teoriju autorica predstavlja i neke manje poznate srodne teorije ili neke teorije u nastajanju. Njih kratko prikazuje u petom poglavlju naslovljenom *Novi uvidi i izazovi* te zaključuje opaskom o trendu približavanja suvremenih fonoloških teorija fonetskom aspektu u interpretaciji izgovornih pojava te interdisciplinarnom usmjerenju fonologije.

Posebna je vrijednost ovog djela u tome što se na jednome mjestu donosi prikaz fonoloških razmatranja u europskoj i američkoj lingvistici od njihovih začetaka do demonstracije inovativnih rješenja koja nude najsuvremenije teorije. Autorica je knjigu posvetila "svima koji se boje fonologije" te ju je namijenila ponajprije, kako kaže, sveučilišnim studentima filoloških smjerova hrvatskoga govornog područja. No, zainteresirano čitateljstvo zasigurno će biti i puno veće. Ova će knjiga biti neizostavno štivo u kojemu će doktorandi pronaći iscrpan pregled te dobiti uvid u logiku promišljanja fonoloških problema u raznim jezicima. Osim toga, filolozi koji se u svojem užem fokusu posvećuju fonologiji, kao i oni koji je se tek dotiču u svojim

filološkim razmatranjima, u ovom će djelu pronaći pregršt nužnih informacija te inspiraciju za daljnji rad.

Spomenut kronološki pregled različitih teorija fonološkog razmatranja dovoljno je sažet da ostane čitak i razumljiv, dok je na relevantnim mjestima iznimno detaljan te autorici dopušta ući u dubinu razmatranih fonoloških problema i ponuditi rješenja gledano iz različitih aspekata. Autorica osobito vješto pristupa pojedinim fonološkim zagonetkama (poput primjerice velariziranoga /l/, ili skupa sk/sp na početku riječi) koje uvodi na jednome mjestu u knjizi, pokazuje rješenja (i nedostatak istih) koja za njih nudi teorija koju na danom mjestu razrađuje te obećava kako će se isti problem riješiti u okviru kasnijih teorija, upućujući čitatelja na to mjesto u knjizi. To, naravno, i čini te tako pokazuje razvoj i napredovanje fonološke misli te superiornost teorija koje su se s vremenom razvile.

Još jedna iznimna karakteristika ove knjige jest njezina jasnoća. Ona se ogleda u tome što su razmatrani problemi prikazani na temelju primjera iz hrvatskog jezika (u skladu s time da je pisana za čitatelje hrvatskoga govornog područja) te kontrastivno postavljenih primjera iz engleskog jezika kao *lingue france* i jezika na kojemu je napisan značajan broj relevantne literature. Tek ponegdje se koriste primjeri iz hrvatskom čitateljstvu možda manje poznatih, ili čak egzotičnih jezika. U tom je smislu vrijedan popis jezika (i *ludlinga*) na engleskom i hrvatskom jeziku, u kojemu autorica često navodi geografsku lokaciju vezanu uz dani jezik te ističe koji aspekt fonologije oprimjeruju, čime se čitatelju olakšava praćenje većine fonološke literature s kojom se susreće. Nerijetko u znanstvenom svijetu nalazimo fonološke opise koji se obrazlažu na temelju primjera iz malo poznatih jezika. Iako dobra i ustaljena, ova praksa može ponegdje umanjiti razumijevanje fonoloških fenomena ili, možda, u manjeiskusnih čitatelja (primjerice studenata) stvoriti nelagodu zbog suočavanja s nepoznatim, kompleksnim gradivom. To se zasigurno neće dogoditi pri čitanju ove knjige jer autorica većinu primjera temelji na hrvatskom i engleskom jeziku, a rijetke primjere iz egzotičnih jezika koristi samo na mjestima gdje fonološke pojave kojima se bavi nije bilo moguće drugačije opisati.

Knjiga *Suvremene fonološke teorije* autorice Višnje Josipović Smojver predstavlja jasan i iscrpan pregled fonoloških razmatranja i najsuvremenijih teorija potkrijepljen hrvatskom čitateljstvu bliskim primjerima i pregledom terminologije na hrvatskom jeziku. To je čini neizostavnim štivom za kojim će rado posegnuti svaki čitatelj s užim ili djelomičnim zanimanjem za fonologiju.